

מפגשי העשרה והשתלמות למנהלי פינות חי ולמטפלים בעזרת בעלי-חיים (2021)

מנחה : גל חכים-אשר¹

מטרות ועקרונות מנחים

מטרת המפגשים היא לקדם שיפורים בקשרים שמקיים הציבור עם חיות המוחזקות בשבי : שיפור באופן שהחיות נתפסות בו בתודעתם של אנשים ושיפור באופן יצירת הקשר עמן בפועל. זאת בהנחה שקשרים מקומיים אלו חשובים בפני עצמם, וגם משפיעים על קשרים אחרים שבני-אדם מקיימים בנסיבות אחרות. יש להדגיש שמכון אדם וחיה אינו מקדם פתיחה של מרחבים זואולוגיים נוספים במוסדות חינוך אלא מבקש לתת מענה למצב קיים, כלומר לשפר את ההתייחסות לחיות המוחזקות בשבי ממילא.

התפיסה המנחה לגבי הקשרים בין ילדים לבעלי-חיים

בספרות המדעית והפדגוגית, קשרים בין ילדים לבעלי-חיים מוצגים בשלוש משמעויות עיקריות :

- א. התייחסות חיובית לבעלי-חיים היא חלק מגישה פרו-חברתית בכלל, ולכן פיתוח התייחסות חיובית לבעלי-חיים הוא מרכיב חשוב בפיתוח מיומנויות פרו-חברתיות. ערכם החיובי של קשרים בין ילדים לבעלי-חיים בהתפתחות הנפשית של ילדים מגובה במחקר נרחב.²
- ב. התייחסות שלילית או אדישה לבעלי-חיים היא חלק מגישה אנטי-חברתית בכלל, והופעת תוקפנות או אדישות כלפי חיות מעידה על כישורים חברתיים לקויים.
- ג. לקשר בין ילד לבעל-חיים יש ערך חברתי בפני עצמו, כלומר שני הצדדים עשויים להפיק מן המפגש ביניהם יתרונות ייחודיים, שאינם טיפוסיים למפגש תוך-מיני.

שלושת ההיבטים האלה של קשרי ילד-חיה מודגשים בעבודת מכון אדם וחיה בכלל, ובמפגשי העשרה וההשתלמות שלפנינו בפרט. מטרתנו המרכזית היא פיתוח יכולתו של הילד להבחין בצרכים וברצונות של זולתו, להבחין בקשיים שהזולת מתמודד עמם, להרגיש חמלה ואמפתיה כלפיו ולקיים עמו יחסי כבוד והדדיות. כל זאת במקביל לדחיית יחסי השליטה הכוחניים הנפוצים יותר בקשרים שבין בני-אדם לחיות. אנו רואים בקידום יחסים טובים בין האדם לחיה חלק מקידום רווחתם הנפשית של ילדים.

¹ גל חכים-אשר היא פסיכולוגית חינוכית, שותפה בניהול מכון אדם וחיה, ושותפה בניהול התוכנית לטיפול רגשי בנוכחות בעלי-חיים, המכללה האקדמית לחינוך אורנים.

² למקור המסכם את החשיבות הרגשית החיובית של בעלי-חיים בחייהם של ילדים (אחד מעורכי הספר הוא מנהל "המוסד לקשרי אדם-חיה" באוניברסיטת דנור ויועץ קבוע למכון אדם וחיה) :

Sarah M. Bexell, Susan Clayton, and Gene Myers, "[Children and Animals: The Importance of Human-Other Animal Relationships in Fostering Resilience in Children](#)," in *Transforming Trauma: Resilience and Healing Through Our Connections With Animals*, eds. Philip Tedeschi and Molly Anne Jenkins (West Lafayette, Indiana: Purdue University Press, 2019), chap. 6.

התפיסה המנחה אותנו היא שילדים מפגימים מודלים של מערכות יחסים, ומתפקידנו לתווך את תהליך ההפנמה, לתקן מודלים לקויים וליצור מודלים שיסייעו לילדים להצליח בהדרגה "לראות את האחר", כלומר להכיר בערכו ובצרכיו, ולגלות ערנות למצבו בפועל ולמסרים שהוא מביע. הנחת היסוד שלנו היא שכשמדובר בתוכניות חינוך הכוללות מפגש עם בעלי-חיים, רק תוכנית שבבסיסה חמלה ודאגה לבעלי- החיים יכולה ללמד באופן מעמיק חמלה ודאגה לאחר בכלל. אנו מאמינים שלימוד חמלה ואמפתיה נעשה בהכרח מתוך יחסים והתנסות ומתוך ההקשר והסביבה, ולכן אי אפשר ללמד חמלה ואמפתיה מתוך עמדה כוחנית כלפי האחר, ולא כל שכן מתוך פגיעה בו או התעלמות מצרכיו ומרצונותיו.³

הבעייתיות במפגשים נפוצים בין ילדים לבעלי-חיים במרחבי חי ובפעילות המבוססת על ניווד בעלי-חיים

עבודת מכון אדם וחיה נעשית על רקע מצב נתון במסגרות חינוך. במסגרות אלה קיימים שני סוגי מפגש עיקריים בין ילדים לבעלי-חיים: במרחבי חי, ובפעילות המבוססת על ניווד בעלי-חיים. במפגשים אלו, לעתים קרובות הילדים לומדים על בעלי-חיים שהוצאו מחוץ לסביבתם הטבעית, כשאינן לחיה אפשרות לממש את יכולותיה ולהפגין אותן, אין לה אפשרות לבחור להשתתף במפגש עם ילדים או להימנע מהמפגש, ובסיכומו של דבר החיה מוחזקת במפגש הלימודי כאובייקט לשימוש ולהנאה. למידה כזו מטפחת בילד כוחנות, זלזול וניכור כלפי בעלי-החיים שמולו בפרט וכלפי הזולת בכלל.

חשוב לציין שאין מדובר בליקויים נקודתיים אלא בצער בעלי-חיים נפוץ ומתמשך. במרחבי חי רבים חסר טיפול בסיסי בחיות, יש רבייה ללא הגבלה, אין מדיניות ברורה של כבוד כלפי החיות ומקובל לקיים עמן יחסי כפייה ושליטה. כתוצאה מכך, החיות נפגעות באופן ממשי:

- פגיעה פיזית בסיסית, כגון היעדר תזונה מותאמת, מחסור כולל במזון, צפיפות יתר, זוהמה קיצונית והיעדר טיפול וטרינרי בסיסי.
- חשיפה לסכנות ולגורמי מצוקה: בעלי-חיים מוחזקים ללא הגנה ומחסה הולמים, והם חשופים אפוא לתנאים אקלימיים מסוכנים, או למגע כפוי ואף לפגיעה מכוונת מידי אדם; בעלי-חיים מתגוררים במרחבים שיש בהם חשיפה מוגברת לרעש עז ולגירויים מעיקים אחרים, כגון כלובים הממוקמים במסדרונות בית-ספר; קבוצות תלמידים גדולות נכנסות לתוך מרחבי המחיה של בעלי-החיים; במקרים רבים בעלי-חיים מנוידים מהמרחב הבטוח שלהם אל כיתות הלימוד או אל בתי תלמידים, ורבים מהם חווים עקה מוגברת ולעתים אף מתים בשל מעברים אלו; בעלי-חיים מוחזקים בידיים ומורמים מהקרקע ללא הגבלה.
- פגיעה חברתית ורגשית: בעלי-חיים הזקוקים לחברה מוחזקים בבידוד, ללא חברה של בני-מינם; לעתים קרובות הטיפול ההורי מופסק בכפייה בטרם עת; בעלי-חיים הזקוקים למרחב אישי מוחזקים בצפיפות מעיקה עם בני-מינם, ובכלל זה חיות חלשות הסגורות במרחב קטן עם חיות דומיננטיות ותוקפניות; ובעלי-חיים הזקוקים למרחב בריחה מוחזקים בקרבה רבה לטורפים.

³ גל חכים-אשר, מבט פסיכואנליטי על מהלך ההתפתחות הנפשית בטיפול פסיכולוגי הנעזר בבעלי-חיים: ממצבים מנטליים ראשוניים ועד ביסוס יחסים טריאדיים, שיחות 33, מסי' 2 (מרץ 2019): 1-8. למקור המסכם סכנות חינוכיות במפגשי תלמידים-חיות שלא תוכננו היטב (המחבר הוא איש צוות מכון אדם וחיה): אריאל צבל, "כבוד בפינת החי? השלכות חינוכיות של מפגש תלמידים עם חיות שביות", דברים 12 (אוקטובר 2019): 247-265.

- מניעת אפשרות לממש התנהגויות טבעיות: בעלי-חיים הנוטים לישון במסתור נאלצים להיות חשופים תמיד במתחם ריק מעצמים וללא גומחות; בעלי-חיים מוחזקים על מצע שאינו מתאים להם, כגון ארנבוניים על רצפת בטון – ללא אפשרות לחפור בקרקע וליצור מחילות, או ברווזים שאין להם גישה למי שחייה; המרחב המוגבל מונע תנועות גוף בסיסיות, למשל כשציפורים מוחזקות בחלל קטן עד כדי כך שאינן יכולות לעוף; שעות הפעילות במרחב החי נכפות על החיות לפי צורכי המקום, ללא התחשבות בשעות הפעילות והערות הטבעיות של בעלי-החיים.

- התעלמות מצרכים קוגניטיביים: מתחמים רבים עוצבו לשם תצוגה בלבד, ואין בהם גיוון סביבתי ואביזרים המספקים לחיות גירוי חושי, אפשרויות בחירה, חידושים ובעיות הטעונות פתרון ואתגר ליצירתיות; העשרה סביבתית ניתנת באופן דל ביותר ולפרקי זמן קצרים.

מצבים כאלה פסולים בראש ובראשונה בגלל הפגיעה בבעלי-החיים עצמם, ללא תלות בהשפעת מצבים אלה על תניכים. המצב המקובל בפינות חי ובעסקים המניידים בעלי-חיים אינו ניתן להצדקה מוסרית בשום תועלת שהשימוש בחיות מתיימר להביא לגורם זה או אחר. המצב טעון שיפורים יסודיים ודחופים ולו מטעמים מוסריים בלבד. יתרה מזו, המצב הנדון מקומם חלק גדול מהציבור המעוניין בשיפור מידי, ולעתים קרובות מדובר גם בהפרות ברורות של חוק צער בעלי-חיים, ובפרט של תקנות צער בעלי-חיים (הגנה על בעלי-חיים) (החוקה שלא לצרכים חקלאיים), תשס"ט-2009.

מעבר לפגיעה בחיות עצמן, המצב כיום פוגע בבני-האדם הנחשפים למצבן. לעתים קרובות אין בשטח ביטוי ממשי לערכים החינוכיים שהמפגש בין ילדים ובני נוער ובין בעלי-חיים נועד לקדם, כגון פיתוח היכולת ל"ראיית האחר" (הכרה בערכו ובצרכיו וערנות למצבו בפועל ולמסרים שהוא מביע) ופיתוח חמלה ואמפתיה. הליקויים באופן הטיפול בחיות נושאים מסר עמוק ויומיומי המחלחל לנפשם של הילדים ובני הנוער. ילדים בתקופתנו ערים לזכויות בעלי-חיים, והם מעלים שאלות נוקבות בנוגע לאופן השימוש בבעלי-החיים; מסגרות המפגש הקיימות כיום זורעות בלבול ומנחילות תפיסות לקויות.

יתרה מכך, ילדים נחשפים לשחזורים כואבים של חוויות פגיעה וחוסר הגנה בחייהם שלהם. לדוגמה, ילדים ונוער בסיכון, שחוו פגיעה ממשית בתוך ביתם וזקוקים אפוא במיוחד למקום בטוח ושמור, נחשפים בפינות החי ומעורבים שם בעל כורחם במקרים נוספים של פגיעה וחוסר שמירה. מדובר בנוק נפשי ממשי המצטבר בתהליך מתמשך. מפגשי אדם-חיה הרווחים כיום אינם עולים בקנה אחד עם העקרונות המנחים של קידום אקלים חינוכי מיטבי – הכולל מרחב בטוח ומוגן, קידום יחסי קרבה, כבוד הדדי ואכפתיות.

אנו מברכים על החלטת משרד החינוך בשנת 2017 לעצור הקמה של מרחבי חי חדשים. המצב השורר כעת בחינוך הקדם-יסודי ובבתי-ספר יסודיים אינו פשוט ואינו פתור: במוסדות החינוך קיימים לכל הפחות מאות מרחבי חי שלא ניתן בהם מענה טיפולי הולם לבעלי-חיים, לא מתקיים בהם פיקוח רציף ולא מתקיימות בהם הכשרות מספקות לצוותי החינוך ולמנהלי פינות החי. בחינוך הקדם-יסודי גם נפוצים חוגי חיות המתבססים על ניווד בעלי-חיים. בחוגים אלו קיימות הפרות בוטות של תקנות רווחת בעלי-החיים, לא מתקיים בהם פיקוח רציף, והמטרות החינוכיות שלשמן נוצרו פעילויות אלו אינן מתממשות.⁴

⁴ למקור המסכם את המצב הנתון במרחבי חי ובפעילויות המתבססות על ניווד בעלי-חיים: [נייר עמדה מטעם המחלקה המשפטית של תל"ל לווועדה המייעצת לתחום צער בעלי-חיים – "הדרכה והפעלה עם בעלי-חיים במוסדות חינוך"](#).

החלופות הקיימות לשיטות הנהוגות בשטח

כדי לקדם ערכים של כבוד, חמלה ו"ראיית האחר" בהקשר של מפגשי אדם-חיה נדרש שיפור יסודי באופי היחסים הממשיים בין האדם לחיה. אמנם כמה שיטות נפוצות כבר מתבססות בהצלחה על יחסים משופרים בין האדם לחיה: תצפיות בחיות חופשיות מרחוק, פעולות ישירות להגנה על בעלי-חיים וחשיפה לבעלי-חיים במקלטים לשיקום. ערכים רצויים מונחלים גם בהדרכה מטעם ארגונים המחנכים לחמלה ולדאגה לבעלי-חיים, במיזמים למען בעלי-החיים, בסרטי טבע לילדים וכן בתוכנית השירות הפסיכולוגי הייעוצי (שפ"י) לבתי-ספר יסודיים ולחטיבות-ביניים – "הרוח החיה שבחבורה". הערכים האמורים עשויים להופיע גם בתכניות קיימות וחינוך סביבתי המדגישות השפעות הדדיות בין בעלי-חיים לבני-אדם, כחלק מתפיסה כוללת של חיים במארג משותף.

כל אלה הן חלופות מבוססות למפגשים המקובלים בין תלמידים לחיות בפינות חי או חיות שהובאו לכיתה. החלופות האלה מופיעות לעתים בגנים ובבתי-ספר, אך תפוצתן מוגבלת. בפועל, לעתים קרובות קיים במרחבי חי הקיימים במוסדות חינוך פער בין מטרתם המוצהרת לקדם כבוד וחמלה כלפי בעלי-חיים, ובין אופי המפגש המתקיים בשטח. חסרות השתלמויות המתמקדות בשיפור שיטתי של המצב במתקנים אלו. מכון אדם וחיה מציע את "המודל ההדדי" כבסיס לפיתוח ולהטמעה של מערכת יחסים טובה בינינו ובין בעלי-חיים בפרט ושל אקלים חינוכי מיטבי בכלל.

שיקום, חינוך וטיפול הדדי במרחבי חי

"המודל ההדדי" מבוסס על ההנחה הבאה: במפגשים עם בעלי-חיים, רק תוכניות שבבסיסן חמלה ודאגה ממשיות לבעלי-החיים יכולות ללמד ולעורר חמלה ודאגה בכלל. מדובר אפוא במודל דו-תכליתי, שיטה עם שתי מטרות מובחנות: מצד אחד טיפול יסודי בבעלי-חיים ושיקום שלהם במידת הצורך, תוך כדי חשיבה וחקירה על הרווחים שבעלי-חיים מפיקים מהמפגש עם האדם; ומצד אחר יתרונות ערכיים, רגשיים והתנהגותיים לחניכים ולקהילתם. בתווך נמצאים תהליכים חינוכיים וטיפולים שעוברים החניכים – תהליכים מועילים לשני הצדדים. מדובר אפוא בהיבטים שונים המשלימים זה את זה (בעמוד הבא):

אמצעים חינוכיים וטיפוליים
רכישת הרגלים ומיומנויות, והטמעת עקרונות: התייחסות מכבדת לקבוצה חלשה, פיתוח חמלה ואמפתיה, חיפוש וזיהוי הצרכים של הזולת, לקיחת אחריות, תהליכי חקר וגיבוש פתרונות לנוכח מצבים בעייתיים.
כל קשר עם בעל-חיים מתבצע מתוך הקשבה ולמידה של צרכי בעל-החיים, ומגע ישיר עמו מתבצע רק מתוך הסכמה מצדו.
הקשר עם בעלי-חיים מתבסס על היכרות עם האישיות, הרצונות והרגשות של בעל-החיים הנדון.
הקשר עם בעלי-חיים מתבסס על חיבורים בין עולמו של בעל-החיים המסוים לעולמם של האנשים המעורבים בקשר.
למפגש החניכים עם בעלי-חיים נלווים דיונים ביקורתיים על קונפליקטים המתעוררים במפגש בין האדם לחיה בשבי.

השלכות מעשיות של השיטה: טובת החניכים
חניכים בסיכון מתנסים בחוויה של בית טוב ומוסד חינוכי טוב: צוות מטפל המפגין אחריות, תכנון, השקעה, ותשומת-לב מתמדת למטופלים, ובאופן כללי יותר – קהילה המגלה אחריות כלפי הנזקקים לה ומאפשרת לספק להם תנאים מתאימים.
תחת ליווי צמוד ודיאלוג מתמשך, החניכים מתנסים באחריות כלפי מוחלשים ונזקקים, ונוטלים חלק פעיל בסיוע להם.
החניכים מקבלים תשומת-לב חיובית מצד החיות ומתיידדים איתן – וזאת בליווי המסייע לחניך/ה להבין את החיה ולווסת את התנהגותו/ה לאור המידע המגיע מהחיה.
החניכים אינם נאלצים להתמודד עם סתירה בוטה בין ערכים מוצהרים מצד המוסד החינוכי ובין הפעולות שהמוסד מקיים בשטח.
החניכים שוקלים וחווים מחדש את מצבם בעולם דרך השוואה מתמדת עם מצבן של החיות.

השלכות מעשיות של השיטה: טובת בעלי-החיים
שיפור המרחבים הזואולוגיים הקיימים על-ידי מניעת סבל מבעלי-החיים שמקורו במחסור, בתנאי שטח לקויים, בהזנחה או בפגיעה מכוונת.
היעדר סבל אינו נחשב למצב רווחה מספק, ולכן ניתן מענה מרבי גם לצרכים התנהגותיים, חברתיים, רגשיים וקוגניטיביים של בעלי-החיים, במגבלות תנאי השבי.
נעשה מאמץ מתמיד וכן מצד צוות המרחב הזואולוגי ללמוד ולהבין את צורכיהם והעדפותיהם של בעלי-החיים, וליצור עבורם תנאים העונים על התובנות האלה.
מרחב החי מהווה בית קבוע לבעלי-חיים הזקוקים לבית, ולשלב מעבר מלא לבעלי-חיים הזקוקים להשבה לטבע.
לא מתקיים סחר בבעלי-חיים.
מתקיימת הקפדה על מניעת רבייה.

פעולות שנעשו לקידום "המודל ההדדי" במסגרת התוכנית לטיפול רגשי בנוכחות בעלי-חיים, המכללה האקדמית לחינוך אורנים

במהלך שלוש השנים האחרונות מתגבשת שיטה לחינוך, לשיקום ולטיפול הדדי בין ילדים ובין בעלי-חיים. השיטה היא פיתוחו של צוות התוכנית להכשרת מטפלים רגשיים בנוכחות בעלי-חיים, במסגרת המכללה האקדמית לחינוך אורנים. מדובר בתוכנית תלת-שנתית המיועדת לבעלי תואר ראשון, והיא כוללת התנסות מעשית של הסטודנטים במוסדות חינוך שבעלי-חיים נמצאים בהם. השיטה פותחה עבור בעלי-החיים שכבר נמצאים במרחבי חי קיימים בבתי-הספר. שיטה זו מהווה מסגרת מארגנת לקידום תהליך שינוי במרחב החי והפיכתו למרחב שמתבצעים בו חינוך, שיקום, וטיפול הדדי בין בני-אדם לבעלי-חיים.

בשלוש שנות פעילותו בנושא ערך צוות התוכנית במכללת אורנים מיפוי חלקי של מרחבי החי הקיימים בפנימיות, בבתי-ספר רגילים ובבתי-ספר של החינוך המיוחד. "המודל ההדדי" הוצע ליישום בידי מנהלי המסגרות והאחראים למרחבים הללו. צוותי המסגרות החינוכיות הביעו עניין רב בשיטה זו – כי היא מגלמת פתרון לבעיות משמעותיות שהם מתמודדים עמן בשטח, הן מבחינת המסרים החינוכיים הן מבחינת אופן הטיפול והגידול של בעלי-החיים.

במהלך שנות יישומה של התפיסה החדשה חל שינוי מהותי במרחבי חי רבים, ומנהלי המרחבים שמפנימים את התפיסה מצליחים למזער באופן משמעותי צער בעלי-חיים ולהעביר מסרים חינוכיים של כבוד, חמלה ואמפתיה. כיום ישנם כ-10 מרחבי חי המיישמים את "המודל ההדדי", מובילים את השינוי בארץ ומהווים מופת ללמידה. מנהלי מרחבים אלו עוברים ליווי בהנחיית גל חכים-אשר, במפגשי הדרכה קבוצתיים מטעם מכון אדם וחיה.

במקביל להתפתחות זו הוקמו בארץ מקלטים לשיקום בעלי-חיים המקיימים פעילות חינוכית חשובה, וכן מרכזים לשיקום ולטיפול הדדי, שאף הם מהווים מופת ללמידה – עמותת פעמוני רוח, חוות החופש, חוות להתחיל מחדש, חוות קרן-אור ועוד.

מקרה לדוגמה – כפר הנוער הדסה נעורים, 2020-2021

דוגמה ליישום הגישה החדשה אפשר למצוא בכפר הנוער הדסה נעורים. בשנה וחצי האחרונות עמל צוות הכפר על הפיכת פינת החי הוותיקה שבו למקום של שיפור ושיקום חייהם של בני-האדם ובעלי-החיים בכלל. כמו פינות חי רבות אחרות, מקום זה חווה טלטלות וקשיים רבים לאורך השנים. מנהל הכפר החליט לאמץ את "המודל ההדדי" ומינה לניהול המקום את רבקה לב – סטודנטית שנה ג' בתוכנית הלימודים במכללת אורנים. כיום מתקיימת במרחב זה הסברה מעמיקה לחניכים על המפגש בינם ובין החיות בשבי, וצוות המקום פועל בשיתוף החניכים לשיפור מהותי של תנאי המחיה של בעלי-החיים. המקום משמש כבית אמיתי לכלל בעלי-החיים שבו. במרחב דנים במשמעות העמוקה של בית – יציבות, קביעות וביטחון, וכן בהשלכות של היעדר מסגרת ביתית יציבה. חשוב לציין כי למרחב זה מגיעים ילדים ונוער בסיכון. העקרונות המנחים של המקום מאפשרים עבודה ישירה ועקיפה על רווחתם הנפשית, והם חווים מופת ראוי של טיפול באחר. כל זאת תוך כדי תקשורת פתוחה על הדילמות המוסריות של גידול בעלי-חיים בשבי.

במרחבים זואולוגיים רבים מכתיבים השיקולים הכלכליים רבייה בלתי מוגבלת, סחר בבעלי-חיים, וכן הכנסת מינים רבים של בעלי-חיים כדי לתת למבקרים במקום גיוון והנאה רגעית. המצב בהדסה נעורים שונה. נוסף על ההקפדה על רווחת החיות, בכפר הנוער מעודדים חוויה מתוקנת גם מתוך הקבלה לחוויה הנפשית של החניכים – שחוו טלטלות בבית, עברו ממקום למקום, כמהים להרגיש שייכים ובטוחים ולכן זקוקים למסר שמרחב החי הוא בית קבע עבור בעלי-החיים ועבור החניכים גם יחד. העבודה נעשית מתוך דיון והתבוננות על הצרכים, הרצונות והרגשות של בעלי-החיים, וזאת דרך היכרות עם סיפור החיים, הקשיים, האישיות וסגנון ההתקשרות המאפיין כל בעל-חיים במרחב החי. כך מתאפשר קשר אמיתי וממושך בין הילדים ובין בעלי-החיים. צירוף בעלי-חיים חדשים למרחב החי נעשית רק לאחר חשיבה מעמיקה, כשמדובר בבעלי-חיים נטושים הזקוקים לבית מאמץ טוב יותר או לשיקום שיאפשר את שחרורם לטבע. במרחב החי בהדסה נעורים נשמרות "חמש החירויות",⁵ עם תשומת-לב מיוחדת ל"חופש לבטא התנהגות נורמלית על-ידי אספקת מרחב מספיק, מתקנים הולמים וחברה של בני-מינה של החיה" (סעיף 4), בתוספת דגש מיוחד על מימוש צרכים חברתיים ועל קבלת מגע וקרבה ההולמים את צרכיה של החיה. אמנם במרחב החי בהדסה נעורים עדיין נדרש שיפור משמעותי בתנאי המחיה של חלק מבעלי-החיים, ושיפורים מסוימים נמצאים בשלב התכנון בלבד. למשל, חלק מהציפורים עתידות לעבור ל"כלוב תעופה" גדול.

דרך הקפדה על מימוש העקרונות שלעיל בחיי בעלי-החיים אפשר לבצע עבודה חינוכית מיטבית – עבודה המתמקדת בסוגיות אלו גם בחייהם של בני-האדם. למשל, העבודה החינוכית מתמקדת בחופש של הפרט לבחור אם לאפשר לאחרים לגעת בו, לבחור סוג מגע, לבחור מי נוגע ולברר מה קורה לפרט בעת הקורונה בבידוד או בסגר – כלומר ללא חברה ובהיעדר אפשרות לנוע בחופשיות. הפעילות במרחב החי בהדסה נעורים מאפשרת לילדים להכיר את בעלי-החיים, את העדפותיהם, את צרכיהם ואת רגשותיהם. בעקבות זאת הם לומדים לזהות את הדומה ואת השונה בינם ובין בעלי-החיים המסוימים שלפניהם, ולפתח אמפתיה והיכרות אמיתית עם עצמם ועם האחר. מרחב חי זה מהווה מופת ללמידה עבור גופים נוספים, ומתקיימים בו סיורים והשתלמויות.

סיכום

יש רוח של שינוי באוויר, ונשמח להמשיך ולפתח יחד את "המודל ההדדי" ואת דרכי יישומו במרחב החי. יחד נוכל לעורר תשומת-לב ורגישות לבעיות שבעלי-חיים מתמודדים איתן במפגש עם האדם בכלל ובשבי בפרט. אנחנו כאן כדי להקנות זווית נוספת להתבוננות על יחסי אדם-חיה, בהתבסס על העיקרון של "בריאות אחת". פיתוח הכרה במורכבות הנפשית ובייחוד האינדיבידואלי של בעלי-חיים תאפשר לנו ליצור מערכות יחסים קרובות ומשמעותיות בין בני-אדם לבעלי-חיים, ולתת למנהלי פינות החי ולמטפלים בעזרת בעלי-חיים כלים בהתמודדות עם קונפליקטים המתעוררים במפגשי אדם-חיה.

⁵ חמש החירויות באתר הגוף הבריטי שניסח אותן החל מ-1979 – המועצה לרווחת חיות משק (FAWC): Five Freedoms. Farm Animal Welfare Council. Accessed 19.7.2021.

<https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20121010012427/http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm>

הנוסח של FAWC אומץ בידי גופים רבים בעולם, גם בהקשרים של פינות חי, חיות מחמד וכדומה, למשל: Newbury, S. et al. *Guidelines for Standards of Care in Animal Shelters*. The Association of Shelter Veterinarians. (USA, 2010), p. 4. <https://www.sheltervet.org/assets/docs/shelter-standards-oct2011-wforward.pdf>